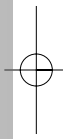
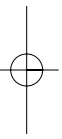
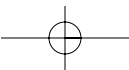
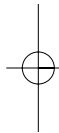
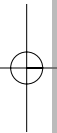
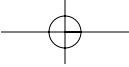

7.

ZAKLJUČAK

U ovoj knjizi dan je povijesni prikaz razvoja ličkih građanskih društava u razdoblju od pojave prve čitaonice na hrvatskom tlu u gradu Senju 1835. godine do osnutka posljednje građanske udruge, Nogometnog kluba »Ozeblin« u Donjem Lapcu 1940. godine. Za bolje razumijevanje stvarnih učinaka društvenog djelovanja svih ličkih udruga dan je i kratak povijesni presjek nastanka i postojanja udruga u razdoblju socijalističke Jugoslavije kao i osvrt na udruge nastale nakon priznanja samostalne Republike Hrvatske. Ipak, radi uspješnog zaokruživanja teme, bilo je potrebno ukratko se osvrnuti na razdoblje prije osnivanja građanskih udruga kao i na vrijeme kada je društvena i kulturna kretanja diktirao politički sustav. Danas se ponovno osnivaju i djeluju različita lička društva, i to prema posljednjem Zakonu o udrugama iz lipnja 2014. godine. Zakon vrlo precizno određuje koje su sve zadaće, ali i prednosti osnutka neke udruge, posebice u povezivanju s drugim međunarodnim udrugama i savezima, a određuje i mogućnosti pomoći lokalnim zajednicama koje neka udruga zastupa. Zakonom su smanjene mogućnosti izvlačenja parcijalne materijalne koristi kao i raznih oblika manipulacije, neovisno o centrima moći i privatnim interesima.

Počeci udruživanja sežu još dalje u prošlost, u doba srednjovjekovnih bratovština, ali građanske udruge u Lici nastaju tek na početku ukidanja vojnokrajjskih sustava i prodora modernizacijskih procesa, koji su ponajprije dolazili iz civilne Hrvatske. Osnovne karakteristike osnutka i djelovanja građanskih društava u Lici bile su kratkotrajnost i neučinkovitost. Mnogostruki su razlozi kašnjenja i neučinkovitog angažiranja stanovnika Ličke pukovnije, poslije Ličko-krbavske županije u smislenije udruživanje radi boljitka uže zajednice. To se u prvo me redu odnosi na nerazjašnjene i zastarjele oblike zadružnog obiteljskog života, koji se u Lici nije posve prilagodio novim socio-ekonomskim oblicima. Lika je na prijelazu stoljeća imala 97% seljačkog stanovništva i nijednog veleposjednika. Nositelji građanskih ideja o narodnom i kulturnom buđenju Ličana bili su kotarski činovnici, vojni dužnosnici i mjesni učitelji. Većina spomenutih staleža pri osnutku građanskih udruga prema austrougarskom modelu nije prepoznala

bitne probleme Like, pa je znatan dio građanskih udruga bio uska privatna zajednica koja nije nalazila *modus operandi* za uključivanje drugih staleža u društveni život. Neke građanske udruge, napose čitaonice i sokolska društva, bile su poligon za poticanje umjetno stvorenih razlika između hrvatskog i srpskog stanovništva. Tako su se razvojem političkog života u Lici te pod utjecajem hrvatske *kuenštine* intenzivirali hrvatsko-srpski odnosi koji su sputavali učinkovito djelovanje građanskih udruga, a vodili su do još većeg raslojavanja društva i deteriorizacije sela. Unatoč velikoj nepismenosti, političkim i nacionalnim antagonizmima te položaju na periferiji u Austro-Ugarskoj, u Lici su do početka Prvog svjetskog rata osnovane mnoge udruge. Riječ je u prvome redu o vatrogasnim, čitaoničkim, sokolskim, glazbenim i gospodarskim udrugama, iako su postojali i povijesni kurioziteti, primjerice prva kazališna skupina u Otočcu ili jedan od najstarijih teniskih klubova u Hrvatskoj, onaj u Gospiću. Tako je Lika u 19. st. i u prvoj polovici 20. st. regija silnih promjena, ali još više ekstremnih kontradikcija. U *hrvatskoj Sibiriji*, na *fin de siecle*, dok dio građana u županijskom središtu igra tenis prema engleskim pravilima, samo godinu dana nakon što je osnovan svjetski teniski savez, nekoliko desetaka metara dalje seljaci hrane stoku, prodaju ono minimalno poljoprivrednog uroda i strepe za budućnost.

Određeni pomaci u razvoju Like vidljivi su u vrijeme Kraljevine Jugoslavije, iako je zbog političke represije, ponajprije nad hrvatskim stanovništvom, vladala određena nesigurnost.

Ipak brojne udruge, uglavnom prosvjetne i agrarne, omogućile su ličkom seljaku kvalitetniju izobrazbu i uspješnije novčano poslovanje. U prvome redu, za te revitalizacijske uspjehe zaslužne su podružnice i ogranci Seljačke sloge, Seljačkog kola, Hrvatskog kulturnog društva Napredak te brojnih seoskih štedionica i zadruga (stočarskih, mljekarskih, pčelarskih). I dalje je najviše građanskih udruga bilo u najvećim ličkim mjestima, u Gospiću i Otočcu, a u Gračacu su, zbog prolaska željeznice, postojale i strukovne građanske udruge. Iako je nastavljeno demografsko i gospodarsko propadanje, zabilježeno je da u gradu pod Nehajem i dalje djeluje velik broj udruga, među kojima prevladavaju strukovne i vjerske, koje nastoje zadržati stanovništvo na rodnoj grudi. Neki politički događaji, poput Velebitskog ustanka, Senjskih žrtava i Šestosiječanjske diktature, utjecali su na progresivnije djelovanje nacionalnih građanskih udruga. Istodobno, velik broj članova, ponajprije hrvatskih građanskih udruga okrutno je progonio i kažnjavao režim nove diktature kralja Aleksandra. Silne političke napetosti bile su razlog širenja ultranacionalističkih organizacija na tlu Like i time

7. Zaključak

su te organizacije u drugi plan stavile gospodarski razvoj ličkog i podgorskog sela.

U knjizi se nastojalo dati odgovore na pravu povezanost Ličana i Senjana izvan Like, Senja i Podgorja sa stvarnim problemima ovog dijela Hrvatske koje su oni sagledavali drugačije nego oni koji su ostali u zavičaju. Društvo Ličana u Zagrebu bilo je krovna iseljenička lička udruga čiji su aktivni članovi intenzivno pomagali i nudili rješenja za poboljšanje teškog života u Lici i Senju. Društvo za poljepšanje Plitvica bilo je jedna od najpoznatijih udruga u Hrvatskoj, ali mnogi Ličani nisu mogli prihvatiti staleško i narcisoidno ponašanje njenih članova.

Unatoč individualnim interesima velikog broja članova ličkih građanskih udruga, može se zaključiti da su udruge, posebice one čiji su članovi bili seljaci, ostvarile izvrstan uspjeh u razvoju zadruga, obrta, poljoprivrede, ali također obrazovanja i kulture. Očita je i znatno veća učinkovitost brojnih podružnica savezних gospodarskih udruga, što upućuje na zaključak da je sveopći lički napredak itekako bio vezan za politička i gospodarska središta izvan Like. Ključan utjecaj u razvoju udruga u Lici i Senju imali su pojedinci poput Bude Budisavljevića, Ivana Devčića, Dragutina Trstenjaka, Ante Cividinija, Ivana Krajača, Ivana Gojtana, Ante Lončarića i mnoge druge kulturne i javne osobe.

Iako se ovim radom nastojalo preko djelovanja građanskih udruga u Lici i Senju dati što više odgovora o širem društvenom, političkom, gospodarskom, kulturnom i vjerskom životu stanovnika Like i Senja u razdoblju burnih i modernizacijskih procesa, ipak na neka pitanja nisu dani potpuni odgovori. Ovo opažanje je logično uzmu li se u obzir širina, mogućnosti i utjecaji djelovanja građanskih udruga. Također, riječ je o velikom prostoru koji samo u nekim segmentima čini zatvorenu cjelinu. Zato ovaj skupni pregled građanskih društava zahtijeva daljnju istraživačku pozornost, posebice u analizama i gospodarskim promjenama koje su u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća zahvatile Liku. Dakako, za ostvarivanje ovakvih konkretnijih odgovora potencijalni bi istraživač, uz arhivsko istraživanje, posebnu pozornost morao posvetiti i statističkim pokazateljima. Ova je knjiga također tek model kako bi se trebale vrednovati pojedine vrste građanskih udruga, i na koji bi ih način trebalo usporediti sa sličnim udrugama i organizacijama. Iako se u ovoj knjizi moralo kanonski držati zadanog vremenskog okvira, bilo bi hvalevrijedno kada bi se građanske udruge u Lici koje djeluju danas, znanstveno usporedile s građanskim udrugama iz vremena Austro-Ugarske i Kraljevine Jugoslavije. To je u ovoj knjizi samo površinski istraženo i napisano. Jasno, ova istraživanja u prvome redu zahtijevaju

dosta vremena, ali i znatna materijalna sredstva te su ostavljena za buduća vremena.

Tragični događaji iz Drugoga svjetskog rata doveli su do ukidanja ličkih građanskih udruga izvan Like, za čiji ponovni osnutak su stvoreni temelji tek uspostavom Republike Hrvatske. Tako danas više od 600 udruga u Ličko-senjskoj županiji kao i 20 ličkih udruga izvan Like vrlo aktivno i odgovorno djeluje na sveopćem napretku stanovnika najveće hrvatske županije kao i na daljnjem povezivanju ličkih iseljenika i njihovih potomaka sa zavičajem iz kojeg su prije više od 150 godina stigli njihovi preci.